

je chtěl vysvobodit z pout a vyvést nahoru, mohli nějak dostat do rukou a zabít, zda by ho nezabili?

G. Jistě.

René Descartes

Myslím, tedy jsem

(„Meditace o první filosofii“)

Ve svých důsažných „Meditacích“ pokouší se Descartes metodou radikálního pochybování získat pevnou základnu pro poznání a dochází k závěru, že jenom ta skutečnost sama, že pochybuji (tedy myslím), je jistá; vše ostatní mohl by být i klam.

(...) Chci postupovat kupředu, dokud nepoznám něco jistého, i kdyby to měla být jistota, že nic jistého neexistuje. Jen jeden bod, který je pevný a nepohyblivý, požadoval Archimedes, aby pohnul zemí z jejího místa. Otvírá se rovněž velká vyhlídka, když najdu to i nejmenší, co je jisté a neotřesitelné.

Předpokládám tedy, že všechno, co vidím, je nesprávné; že nic z toho všeho nikdy neexistovalo, co mi má klamná mysl předvádět. Nemám vůbec žádné smysly; tělo, postava, rozprostraněnost, pohyb a místo jsou chiméry. Co zde může být ještě pravdivého? Snad to jediné, že neexistuje nic jistého.

Ale odkud vím, že neexistuje od právě všeho zpochybněného i něco odlišného, které neskýtá ani tu nejmenší možnost k pochybám? Neexistuje snad Bůh, nebo jak ho mám jinak nazvat, který mi tyto myšlenky vlévá? Nebo k čemu mám ho předpokládat, když i já sám bych mohl být jeho původcem? Takže bych byl alespoň já něco? Ale vždyť jsem právě popřel, že mám jakékoliv smysly a jakékoliv tělo. Ale zadrž, co z toho vyplývá? Jsem tak velice poután na tělo a smysly, že bych bez nich nemohl být? Ale ujistil jsem se v předpokladu, že neexistuje vůbec nic ve světě, žádné nebe, žádná země, žádní duchové, žádná těla; tak zde nejsem ani já? Ne, zcela jistě byl jsem zde JÁ, jestliže jsem se o něčem přesvědčil.

Ale existuje přece jakýsi velice mocný, velice lstivý podvodník, který mne záměrně vždycky klame. Ale zcela nepochybně jsem to právě také já, když mne klame; ať mne nyní klame, jak chce, avšak nikdy nemůže způsobit, abych nebyl, pokud myslím, jsem něco. Když jsem tak všechno dostatečně a více než dostatečně uvážil, musím konečně trvat na tom, že věta „Já jsem, já existuji“, jakmile ji vyslovím nebo si ji v duchu pomyslím, je nutně pravdivá.

Ale není mi ještě dostatečně jasno to, kdopak jsem já, ono já, které nutně je. Musím nyní dbát o to, abych z nepozornosti nepovažoval sám sebe za něco jiného a sám nezboudil v onom poznání, které pro mne má být nejjistější a nejviditelnější. (...)

Co platí nyní ale o tom, co jsem přisoudil duši, nejdříve o výživě a chůzi? Zřejmě jsou i zde pouhé klamné představy, protože nyní nemám ani tělo. A co pocítování? Ani to se neděje bez těla a velmi často se mi zdá i ve snu, jako bych pocítoval, zatímco pak poznám, že to nebyla pravda. A myšlení? Zde to nacházím: myšlení je to; to jediné nemůže být ode mne odděleno; jsem, já existuji, to je jisté.

Jak dlouho ale? Zřejmě pokud myslím, vždyť by mohl nastat i případ, že kdybych už vůbec nemyslel, přestal bych ihned existovat. Nepovažuji nyní nic za platné, než co je nutně pravdivé; podle toho jsem přesně vzato pouze myslící věc, tzn. duch, příp. duše, případně rozvažování, příp. rozum; samá označení, jejichž význam byl mi dříve neznám. Jsem nyní skutečně a pravdivě jsoucí věc. Ale jakápak věc? Vždyť jsem řekl: myslící věc.

(...) Co je to? – Věc, která pochybuje, chápe, přisvědčuje, popírá, chce, nechce, která si také obrazně představuje a pocítuje.

To opravdu není málo, patří-li to všechno k mé přirozenosti. Ale proč by nemělo k ní patřit? Nejsem to já sám, který skoro o všem pochybuje, který ale nicméně něco chápe, který tvrdí, že to jedno je pravdivé, ale všechno ostatní popírá, ale ještě více chce poznávat a nechce být klamán, který si nedobrovolně vytváří mnoho obrazů ve fantazii, mnoho také uchovává, jako by to přicházelo ze smyslů? Existuje přitom něco, co by rovněž tak nebylo pravdivé, jako že já jsem, i tehdy, když jsem snil; i tehdy, když ten, který mne stvořil, mne klamal, jak jen byl s to?

Co z toho je různé od mého myšlení a může se chápat jako ode mne oddělitelné? Neboť tak je zřejmé, že jsem to já, kdo zde pochybuje, poznává, chce, že se nedá nalézt pro to žádný důvod vysvětlení vyšší evidence. Ale jsem i tentýž, který má představivost; neboť kdyby snad, jak jsem již předpokládal, nebyla skutečně žádná obrazně představitelná věc, tak existuje fantazie sama, která tvoří část mého myšlení. (...)

Archimedes – významný řecký matematik a fyzik, zemřel 212 př. Kr.

myslíci věc: na základě této úvahy dochází Descartes k pojetí, že musí principiálně rozlišovat mezi „myslící věcí“ (res cogitans, tedy duch) a rozprostraněnou věcí (res extensa, tedy tělo).

Francis Bacon

Idoly

(„Nové organon“)

Ve svém proslulém učení o idolech, (nesprávných) obrazech, pokusil se Bacon ukázat, jaké „před-sudky“ zatemňují a poškozují lidskou schopnost poznání.

38. Idoly jsou nesprávné pojmy, které se již zmocnily lidského rozumu a jsou v něm hluboce zakořeněny, nejenže zaujmají myslí lidí natolik, že tam pravda těžko proniká, nýbrž i tehdy, když je jí zjednan a povolen přístup, objevují se opět při obnově věd a ztěžují jí tu práci, ledaže by se lidé, byvše už napřed varování proti nim, pokud možno obrnili.

39. Idolů pak, které by se zmocnily lidských myslí, jsou čtyři druhy. Abych usnadnil výklad, označil jsem je názvy. První druh jsem nazval idoly rodu, druhý pak idoly jeskyně, třetí idoly tržiště a čtvrtý idoly divadla.

40. Jistě vhodný prostředek, jak se uchránit idolů, je vytváření pojmů a obecných tvrzení pomocí správné indukce. Velmi užitečný však bude i jejich popis. Nauka

je chtěl vysvobodit z pout a vyvést nahoru, mohli nějak dostat do rukou a zabít, zda by ho nezabili?

G. Jistě.

René Descartes

Myslím, tedy jsem

(„Meditace o první filosofii“)

Ve svých důsazných „Meditacích“ pokouší se Descartes metodou radikálního pochybování získat pevnou základnu pro poznání a dochází k závěru, že jenom ta skutečnost sama, že pochybuji (tedy myslím), je jistá; vše ostatní mohl by být i klam.

(...) Chci postupovat kupředu, dokud nepoznám něco jistého, i kdyby to měla být jistota, že nic jistého neexistuje. Jen jeden bod, který je pevný a nepohyblivý, požadoval Archimedes, aby pohnul zemí z jejího místa. Otvírá se rovněž velká vyhlídka, když najdu to i nejmenší, co je jisté a neotřesitelné.

Předpokládám tedy, že všechno, co vidím, je nesprávné; že nic z toho všeho nikdy neexistovalo, co mi má klamná mysl předvádět. Nemám vůbec žádné smysly; tělo, postava, rozprostraněnost, pohyb a místo jsou chiméry. Co zde může být ještě pravdivého? Snad to jediné, že neexistuje nic jistého.

Ale odkud vím, že neexistuje od právě všeho zpochybněného i něco odlišného, které neskýtá ani tu nejmenší možnost k pochybám? Neexistuje snad Bůh, nebo jak ho mám jinak nazvat, který mi tyto myšlenky vlévá? Nebo k čemu mám ho předpokládat, když i já sám bych mohl být jeho původcem? Takže bych byl alespoň já něco? Ale vždyť jsem právě popřel, že mám jakékoliv smysly a jakékoliv tělo. Ale zadrž, co z toho vyplývá? Jsem tak velice poután na tělo a smysly, že bych bez nich nemohl být? Ale ujistil jsem se v předpokladu, že neexistuje vůbec nic ve světě, žádné nebe, žádná země, žádní duchové, žádná těla; tak zde nejsem ani já? Ne, zcela jistě byl jsem zde JÁ, jestliže jsem se o něčem přesvědčil.

Ale existuje přece jakýsi velice mocný, velice listivý podvodník, který mne záměrně vždycky klame. Ale zcela nepochybně jsem to právě také já, když mne klame; ať mne nyní klame, jak chce, avšak nikdy nemůže způsobit, abych nebyl, pokud myslím, jsem něco. Když jsem tak všechno dostatečně a více než dostatečně uvážil, musím konečně trvat na tom, že věta „Já jsem, já existuji“, jakmile ji vyslovím nebo si ji v duchu pomyslím, je nutně pravdivá.

Ale není mi ještě dostatečně jasno to, kdopak jsem já, ono já, které nutně je. Musím nyní dbát o to, abych z nepozornosti nepovažoval sám sebe za něco jiného a sám nezbloodil v onom poznání, které pro mne má být nejjistější a nejvidentnější. (...)

Co platí nyní ale o tom, co jsem přisoudil duši, nejdříve o výživě a chůzi? Zřejmě jsou i zde pouhé klamné představy, protože nyní nemám ani tělo. A co pociťování? Ani to se neděje bez těla a velmi často se mi zdá i ve snu, jako bych pociťoval, zatímco pak poznám, že to nebyla pravda. A myšlení? Zde to nacházím: myšlení je to; to jediné nemůže být ode mne odděleno; jsem, já existuji, to je jisté.

Jak dlouho ale? Zřejmě pokud myslím, vždyť by mohl nastat i případ, že kdybych už vůbec nemyslel, přestal bych ihned existovat. Nepovažuji nyní nic za platné, než co je nutně pravdivé; podle toho jsem přesně vzato pouze myslící věc, tzn. duch, příp. duše, případně rozvažování, příp. rozum; samá označení, jejichž význam byl mi dříve neznám. Jsem nyní skutečně a pravdivě jsoucí věc. Ale jakápak věc? Vždyť jsem řekl: myslící věc.

(...) Co je to? – Věc, která pochybuje, chápe, přisvědčuje, popírá, chce, nechce, která si také obrazně představuje a pociťuje.

To opravdu není málo, patří-li to všechno k mé přirozenosti. Ale proč by nemělo k ní patřit? Nejsem to já sám, který skoro o všem pochybuje, který ale nicméně něco chápe, který tvrdí, že to jedno je pravdivé, ale všechno ostatní popírá, ale ještě více chce poznávat a nechce být klamán, který si nedobrovolně vytváří mnoho obrazů ve fantazii, mnoho také uchovává, jako by to přicházelo ze smyslů? Existuje přitom něco, co by rovněž tak nebylo pravdivé, jako že já jsem, i tehdy, když jsem snil; i tehdy, když ten, který mne stvořil, mne klamal, jak jen byl s to?

Co z toho je různé od mého myšlení a může se chápat jako ode mne oddělitelné? Neboť tak je zřejmé, že jsem to já, kdo zde pochybuje, poznává, chce, že se nedá nalézt pro to žádný důvod vysvětlení vyšší evidence. Ale jsem i tentýž, který má představivost; neboť kdyby snad, jak jsem již předpokládal, nebyla skutečně žádná obrazně představitelná věc, tak existuje fantazie sama, která tvoří část mého myšlení. (...)

Archimedes – významný řecký matematik a fyzik, zemřel 212 př. Kr.

myslící věc: na základě této úvahy dochází Descartes k pojetí, že musí principiálně rozlišovat mezi „myslící věcí“ (res cogitans, tedy duch) a rozprostraněnou věcí (res extensa, tedy tělo).

Francis Bacon

Idoly

(„Nové organon“)

Ve svém proslulém učení o idolech, (nesprávných) obrazech, pokusil se Bacon ukázat, jaké „před-sudky“ zatemňují a poškozují lidskou schopnost poznání.

38. Idoly jsou nesprávné pojmy, které se již zmocnily lidského rozumu a jsou v něm hluboce zakořeněny, nejenže zaujímají myslí lidí natolik, že tam pravda těžko proniká, nýbrž i tehdy, když je jí zjednan a povolen přístup, objevují se opět při obnově věd a ztěžují jí tu práci, ledaže by se lidé, byvše už napřed varování proti nim, pokud možno obrnili.

39. Idolů pak, které by se zmocnily lidských myslí, jsou čtyři druhy. Abych usnadnil výklad, označil jsem je názvy. První druh jsem nazval idoly rodu, druhý pak idoly jeskyně, třetí idoly tržiště a čtvrtý idoly divadla.

40. Jistě vhodný prostředek, jak se uchránit idolů, je vytváření pojmů a obecných tvrzení pomocí správné indukce. Velmi užitečný však bude i jejich popis. Nauka